

Történelem és természettudomány

A természet kutatóját tudományának írott törvényei kötelezik nap mint nap az emlékezésre; emlékeznie kell legalább egy szimbólum erejéig arra az elődre, aki először írta le az éppen előtte álló szervezetet. Több ezer élőlény neve után ezért áll a legnagyobb osztályozó lánghelméknek, Linnének a nevét idéző „L.“, ezért sorakoznak a fajnevek mögött rövidítések, melyek letűnt korok, távoli tájak kutatóinak emlékeit idézik. Kutatókat, akik jobbára mit sem sejtve a genetika, a biokémia, az evolúció tényeiről, a felszínes különbségeknél mélyebb értelmű összefüggéseket rögzítettek lelkiismeretesen.

Megoldandó feladatként állt már előttem, hogy egy rövid gondolat-sor erejéig emlékezzem tudománytörténeti mulasztásainkra, amikor éppen Linné hazájából, a svédországi Lundból került kezembe egy rangos botanikai folyóirat legfrissebb száma. Az egész Földet áttekintő feldolgozások között, melyek Alaszkától Angoláig és Új-Zélandtól Pretoriáig vették számba a növénykutatás eredményeit, az egyetemes értékrendre tekintő mérlegelésekben ismételten felbukkan két, számomra jól ismert név: Simonkai Lajos és Borbás Vince. Egyikük aradi tanárként járta be Erdélyt, hogy korának idő- és térbeli korlátait messze túllépő felfedezésekkel gazdagítsa az egyetemes biológiát, a másik egy küzdelmes alkotó élet utolsó éveiben itt, Kolozsvárt jutott egyetemi katedrához. Gondolataik értékét az időállóság és a nyelvi kereteket átütő erő bizonyítja. Ebben az összefüggésben a hozzánk immár messzi északról visszaérkező és nemzetközi összevetésből győztesen kikerülő évszázados eredmények nem esetlegességükkel tűnnek ki, hanem a példától függetlenül művelődéspolitikánk és tudománytörténetünk általános mulasztásaira figyelmeztetnek. Mit tudnak az általános műveltséget magukba szívó érettségizőink vagy akár szakos egyetemi hallgatóink a tudásukat előkészítő elődök munkájáról? Tájékozódhatnak-e az utóbbi negyedszázad hozzáférhetőbbnek ítélt kiadványaiban a matematikusok, fizikusok, kémikusok, orvosok vagy biológusok, a felbukkanó nevek, eredmények tudománytörténeti kapcsolatai felől? Ritka kivétellel reménytelen az effajta próbálkozás.

Elsüllyedt örökséget kell mihamarabb felszínre hoznunk, elsüllyedt örökséget abban az értelemben, amint azt Spielmann József történészeink és köziróink munkáira hivatkozva a Korunk 1970-es januári számában idézte. Hiszen hiába tudjuk, hogy a nagymúltú európai nemzetek kivétel nélkül mindig nemzeti kultúrájuk nemes részeinek tekintették ter-

mészettudósai eredményeit, hiába áll előttünk a példa, milyen rejtett értékeket volt képes hazai román vonatkozásban az elmúlt évtizedek tudományos emlékezése előbányászni, ha a nagyközönség, de élvonalbeli természetkutatóink sem igen ismerik főiskoláink szélesén pásztázó szellemi kapcsolatait Európával a XVI—XIX. században, mit sem hallottak Bánffyhunyadi János, Lencsés György, Laskai Csókás Péter, Vásárhelyi Tőke István munkásságáról, Köleséri Sámuel, Pápai Páriz Ferenc, Gyulai Pál, Hunyadi Ferenc és társai természettudományos eredményeiről. De hozzáférhetetlen Apáczai Csere János, Bod Péter számtalan természettudományi utalást tartalmazó — egyébként mélyen humanista — életműve, vagy nem jut el könyvespolcainkra (a nemrég újra kiadott) remek tudománytörténeti forrásmunka, Veszprémi István XVIII. századi lexikona, az Erdély orvosainak rövid életrajzát is tartalmazó mű sem. És folytathatnám a sort az enciklopédizmust követő felvilágosodással, mely a fokozódó szakosodás kora tudománytörténetünkben, bár még sokáig nem vonható éles határ érdeklődési körök szerint egyes szakok művelői között. A nyelvészként híressé vált Gyarmathi Sámuel egyébként orvos, sőt kísérleti fizikus is volt, hasonlóképpen messze túlnézett orvosi hivatásán Mátyus István vagy Nyulas Ferenc.

A XIX. század első fele azoknak a törekvéseknek a bölcsője, melyekből előbb a kolozsvári egyetem fejlődik ki, hogy később ebből a szellemi központból kisarjadjon a marosvásárhelyi, temesvári, legújabbban pedig a nagyváradi és nagybányai főiskolai élet. Ebből a korszakból az utóbbi időben mindössze a magános óriásról, Bolyai Jánosról jelent meg Benkő Samu áldozatos munkájának köszönhetően monografikus tudománytörténeti feldolgozás, de az életmű szaktudományi értékelésének és nemzetközi visszhangjának alapos és elfogulatlan felmérése — matematikus és nem történész feladatként — szintén ismét kiadható lenne. Itt idézhető újra az a kivételes vállalkozás, mely múlt századi természettudósok (Mátyus István, Sámi László, Lechner József, Parádi Kálmán) válogatott írásait adta közre, valamint legújabbban Mikó Imre lebilincselő és kitűnően jegyzetelt kötete Brassai Sámuelről, az enciklopédizmus elkésztett erdélyi nagyjáról.

Teljesen felméréstlen azonban a marxista tudománytörténet szempontjából az Erdélyi Múzeum első korszakának (1814—1818) természet-tudományos termése. Ismeretlen az a hősi korszak, amelyben az első állandó kőszínházat építő közhangulatban megjelenik az első magyar tudománynpszerűsítő folyóirat, az éppen idén 125 éve alapított Természetbarát. Ez Kolozsvárt Berde Áron — a későbbi egyetemi rektor — szerkesztői irányításával olyan neveket tömörített maga köré, mint Mentovich Ferenc, Brassai Sámuel, Szász Károly, Zeyk Miklós, Hankó János.

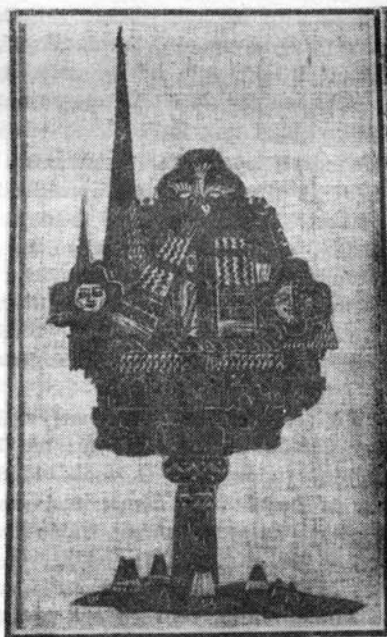
Hiányzik alapvető tudománytörténeti szakaszok korszerű, kritikai feldolgozása, így például az Erdélyi Múzeum Egyesület szerepének felmérése a romániai tudományos közgondolkodás kialakításában. Megjegyzendő, hogy a hazai szász-német testvéregyesületnek a munkáját a német nemzetiségi kutatók már ismételtelen és alaposan értékelték (lásd a Brukenthal Múzeum 1970-es évkönyvének cikkét és bibliográfiáját), tisztán látva, hogy a nemzetiségek szerepének körvonalazása a szocialista Románia szellemi örökségének kialakításában jórészt a nem-

zetiségi kutatók feladata. Ezért kérhető számon például a kolozsvári egyetem első évtizedeit bemutató tudománytörténeti elemzés is, annak ellenére, hogy részleteiben sok vonatkozást tisztáztak már egy-egy szakavatott kutatói. Idézhetőek itt példaként Emil Pop akadémikusnak az egyetemen tanuló román botanikusokról írott tanulmányai.

Időben a közelmúltig ugorva: jövőnkkel szembeni kötelesség menél teljesebb formában hozzáférhetővé tenni a tudománytörténeti alakokká váló kortársak vagy majdnem-kortársak, mint Balogh Ernő, Bányai János, Nyárády Erasmus Gyula, Páter Béla, Török Zoltán, id. Xánus János és mások hagyatékát, a ma még könnyen összegyűjthető vagy éppenséggel együtt lévő teljes bibliográfiákat. Alapos, szaktudományos elemzések, életrajzok és irodalomjegyzékek nélkül — kritikai értékelések hiányában — el sem képzelhető, hogy a megírandó romániai tudománytörténeti monográfiák érdemben foglalkozzanak kutatóink szerepével a szellemi élet kilombosodásában.

A tudománytörténet eredményeinek felszívódása a közgondolkodásban csak a nehezebbet, alapos feldolgozások felől haladhat az oldottabb formák felé. Ellenkező esetben a népszerű és irodalmi művek bántó tény- és történelem-ferdítő tévedései menthetetlenül téves hiedelmek forrásává válnak, és ez a „tájékoztatási szennyeződés” nem menthető sem jószándékkal, sem vélt nemes célokkal.

ifj. Kubó T. Mih. ca.

Mottl Roman: Népi építészet

„Eszméim győzedelme...”

téka

Horváth Imre

Janus-arcú órák

„Eszméim győzedelme legyen emlékjelem!” — énekeltek negyven évvel ezelőtt négy szólamra Eötvös József *Végrendeletének* kórusra átirat változatát. Az eszmék *A XIX. század uralkodó eszméit* juttatták eszünkbe, mert ezeknek „az álladalomra” tett hatásáról írta Eötvös állambölcseleti főművét. Milyen eszmékről van tehát szó, hogy azok márványszobor helyében a nagy költő és regényíró, tudós és politikus nevét az utókor számára megőrizték?

Százada uralkodó eszméiről nem volt jó vélemény. A szabadság — úgymond — ellentétben áll az egyenlőséggel, mert tényleges politikai egyenlőség létesítésére a birtokviszonyok teljes egyenlősége kívánatik, ez pedig — folytatja — szemben áll az egyéni szabadsággal. A harmadik uralkodó eszme, a nemzetiség, ellentétben van az első kettővel, mert — Eötvös szerint — minden nemzeti érzelmenek alapja az a meggyőződés, hogy bizonyos nép másoknál szellemi vagy erkölcsi tekintetben magasabban áll, minden nemzetiség uralkodásra törekszik, ez pedig a szabadság és egyenlőség megsemmisülését vonja maga után.

De tegyük fel, hogy a szabadság, egyenlőség és nemzetiség elve külön-külön megvalósítható volna. Erre az esetre is megvan Eötvös aggálya: ez ugyanis valamennyi létező állam felbomlásával járna. Az első kettő — társadalmi rendet, a harmadik a politikai rendet borítaná fel. Márpedig Eötvös a béke embere — a status quo alapján. Háromkötetes nagy műve abból az alapelvből indul ki: „Az emberek többségének, hogy magukat jól érezhessék, mindenekelőtt nyugalomra van szükségük.” Ez világos beszéd. Eötvös a „keresztény polgárisodás” híve, és szembeszáll azokkal a „vad csapatok”-kal, amelyek „a külvárosokból a törvényhozás palotája felé nyomulva, veres zászlók alatt halállal fenyegetik a társadalmat”. Eszmévilágukat azonban nem ismeri. A három kötetben cím szerint idézett 93 forrásmunka között a Kommunista Kiáltvány nem szerepel, csak Louis Blanc-ra és Pierre Proudhonra történik hivatkozás.

Ami pedig a nemzetiségi eszméjének „az álladalomra” nézve veszélyes voltát illeti, Eötvös, aki a forradalom elől már 1848 őszén Németországba távozott, nemcsak az első magyar felelős miniszteriumban elfoglalt vallás- és nevelésügyi tárcaját hagyta ott, hanem a magyar államiság igényéről is lemondott, nem beszélve a többi, Ausztriában élő nemzetiségi törekvéseiről. Ennek a lemondásnak elvi igazolását adja *A XIX. század uralkodó eszméiben*, s a forradalomhoz vezető nemzetiségi szétforgcsolódás helyett a centralizált birodalmak mellett tör lándzsát — bizonyos fenntartásokkal. Ez is az oka annak, hogy műve nagyobb külföldi visszhangot váltott ki, mint belföldit. Míg a német Bluntschli Eötvös könyvét Stuart Mill és Tocqueville egykorú írásai fölé emelti, a francia Laboulaye pedig dieshimuszban emlékezik meg róla, Brassai Sámuel, Kemény Gábor és Mocsáry Lajos más-más oldalról vitába száll vele.

Ezek voltak tehát Eötvös József eszméi 1851—1854-ben, amikor munkája megjelent. Németül írta

A lírai miniatűrök mestere ma is töretlen lendülettel írja két-, négy-, és nyolcsorosait, ezekből áll össze új kötetének öt ciklusa. De mintha a füvek, fák, madarak érzékeny lelkű, filozofikus igényű költője tágítani akarná világát: mintha kritikusaiktól mindig elismert tiszta humánumát a városi ember technikai civilizációval áldott-vert hétköznapjain s az emberi történelem mitológikus és újabbkori „mementóin” akarná próbára tenni. Kötetéből mindenekelőtt a „Tiszta beszéd” ciklus emelkedik ki, és olyan erkölcsi példázatait, mint az Ábrahám. Játékos formájú versei közül emlékezetes az Azóta. A papír, a Száműzött írásjelek, a Törpék tánca — ez utóbbi különösen „tisza beszéd”. (Kriterion, 1971.)

Mircea Malița

Aurul cenușiu

Ha a köszén „fekete arany” lehetett, a tudományos forradalomban a szürke agykéreg miért ne lehetne „szürke arany”? Malița, a jövőt firtató gondolkodás hazai „prófétája” ez alkalommal az esszé élvezetes formáját művelési perspektív töprengései megformálásában. Ez alkalommal is mértéktartó, „felelős fantáziálását” élvezettel követve, az olvasó az új mozzanatok mérhetetlen sokaságában legalább kettőre föltétlenül fel kell hogy figyeljen. Az egyik tanulsága szerint a jövőkutatásban a jövő nemcsak a matematikusoké, hanem a szociológusok és a filozófusok, sőt a művészek is szép futurológiai karrierre számíthatnak. A másikat a könyv egy méltatója va-

téka

lóban szemléletesen fogalmazta meg: Malifa a futurologiát céljához állandóan idomuló eszközként kezeli. Olyan véső a szobrász kezében, amely az általa alakuló márvány nemesedésével tökéletesedik. (Editura Dacia, 1971.)

Antal Árpád — Faragó József
— Szabó T. Attila

Kriza János

Második, átdolgozott (s tegyük hozzá: filológiaiilag is, nyomdatechnikailag is remek) kiadásban találkozunk újra a három jeles Kriza-kutató tanulmányaival. A román, német és angol összefoglalások is méltóképpen jelzik, hogy a Vadrózsák szerzőjének népi lírája, székely népköltési gyűjtése és úttörő szerepe a nyelvjáráskutatásban esedékes és jelentős volt általános európai szempontból is. „A Vadrózsák, népköltészetünknek ez az aranyalapja, a nemzetközi kulturális cserében is aranyvalutának számít” — írja találon az egyik szerző. A Kolozsvárhoz fűződő tudóspálya ismertetése ma különösen időszerű, amikor fellendülő folklórtudományunk Kriza szenvedélyes népszerűtetésének és sokoldalú kutatói szorgalmának követésére szólítja fel értelmiségünket. (Dacia, 1971.)

Kacsó Sándor

Virág alatt iszap fölött

Őszi látogatásról vall önéletrajzi visszaemlékezései élen a szerző: „öszült ember tért vissza gyermekora ösvényeire — és öszel...” A nyolcgyermekes nyáráramenti székely családból négy értelmiségi fiú rajzik ki, az első három hősi halottnak és amerikásnak. Sándor a legkiseb-

külföldön, Szalay László fordította magyarra. Mélyenszántó filozofikus gondolatok, de semmi esetre sem alkalmasak arra, hogy az állambölcsező halálának századik évfordulóján győzedelműkről beszélhesünk, és márványszobor helyébe emlékjelének állítsuk. Legfeljebb magas szintű elvi ellenfélről lehet szó. Nem mindenki tudja azonban, hogy a *Végrendelet* Eötvös 1847-ben, az „emberélet útjának felén” írta, s ha szösz szerint értelmezzük testamentumát, akkor csak azokról az eszmékről beszélhetünk, amelyeket a költő a forradalom előtti vallott. Ez volt az alapállása Eötvös szocialista újraértékelésének is. Előbb azt mondták: két Eötvös volt, a kettőt éles határvonal választja el — 48. Később ez a fehér-fekete szembeállítás így módosult: Eötvös 48 után meghátrált. Lássuk!

Az aulikus nagybirtokos Eötvös és az osztrák katonatiszti Lilien családból származó fiatal báró fejlődésében tényleg megkapó, ahogy a családban beszélt német nyelvből kilépeve nevelője, Pruzsinszky József hatása alatt, Kazinczy és Kőlcsey nyomán magyar író és reformer lesz. A karthausi romantikusan érzelmes leírásaiból még csak az derül ki, hogy a sok csalódás közepette a szerző a júliusi forradalommal beközöntött francia polgárkirályságban is csalódott. Politikai elveinek tisztázódása a Kossuth—Széchenyi vitában következett be, amikor Széchenyivel szemben a polgári demokrácia mellett foglalt állást, és központi felelős kormányt javasolt a megerendszer megreformálásával. Ezt valották a centralisták, s ezek a nézetek tükröződtek irodalmi alakban *A falu jegyzője* című nagy realista regényben is. Eötvös egyforma mértékkel sújt a kiszolgáltatott parasztság „nyúzásából” élő konzervatívokra és a szájhős liberálisokra. Igaza van, de fegyvere kétélű. A vármegyét a nemesség az alkotmány palládiumának tekintette a Habsburg öszbirodalmi elnyomással szemben. (Erdélyben a megyegyűléseken szervezkednek az ellenzék emberei, a „vándorpatrióták”, élükön Wesselényivel.) A centralisták igaz modern, európai kormányzatot és igazgatást akarnak, de elismerik Bécs fennhatóságát. Melyik jobb a társadalomnak, a nemzetnek, a nemzetiségeknek?

Magyarország 1514-ben című történelmi regényével Eötvös rádupláz kora nemesi társadalmának bírálatára. Távol attól, hogy a forradalmi megoldást magáévá tegye, mégis tudatosítja az olvasóban, hogy a parasztfelkelés szükséges rossz, hogy az úri elnyomás Dózsa György (a regényben inkább Mészáros Lőrinc) forradalmához vezet. Ha *A falu jegyzője* azt mutatta meg, milyen a jobbágyparasztság helyzete a vármegyében, a *Magyarország 1514-ben* arra világított rá, hogyan vált ilyené — írja Sötér István. Mind a két regény „a nemesi lelkifurdalás” jegyében született — írta Révai József. Polgári rokonszenv nyilatkozik meg bennük a parasztság iránt. Nos, ezek az eszmék a 40-es években valóban haladók voltak, akárcsak szerzőjük, aki a *Pesti Hírlap* hasábjain, Petőfi oldalán elfogadja a „irányköltészet” vádját, a közügyekért felelősséget érző irodalom gondolatát. Olyan eszmék, amelyek ma is emlékjelként állhatnak a márványszobor helyén.

EÖTVÖS
JÓZSEF

NOTARUL SATULUI

ROMAN

In colaborare cu
DELI PĂRĂȘAN-PIREAN
Căutat însoțit de
KACSO SÁNDOR

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTĂ

Eötvös József könyve románul fordításban

téka

bik, az ő világháborús diákkorával és szegénységében sérződő, vitákban gazdagodó újságírói pályakezdésével ismerkedünk meg az 1927-es brassói letelepedésig érő történetben. A Vakvágányon társadalmi és erkölcsi hátvidéke ez a régóta várt memoár, egyben irodalomtörténeti forrásanyag is a népszolgálat elvével induló Tizenegyek — Balázs Ferenc, Kemény János, Tamási Aron s társaik — bensőségeiből megértéséhez. Új szempontokhoz jut a nemzetiségpolitikai érdeklődő is: az őszinte emlékirat lerántja a leplet az úri Magyar Párt és a népi törekvések eredendő konfliktusairól. Ezernyi élesen megvilágított epizód áll itt mozgalmi rendbe, tanúi vagyunk egy régi világ súlyos örökségéből új feladatokra eszmélkedő ifjúság érlelődésének, bukdácsolásainak és első írói győzelmeinek. Kacsó Sándor érzékenysége egy hazai magyar nemzedék erkölcsi katarziszát tükrözi. (Kriterion, 1971.)

Sorin Titel

Lunga călătorie
a prizonierului

A fiatalabb román prózaíró nemzedék egyik legtehetősebb tehetsége új regényében (*A fogoly hosszú utazása*) három összetartó ember magatartását elemzi figyelemre méltó lélektani beleérző képességgel. A fogoly és két kísérője a meghatározatlanul hosszú utazáson nyilvánvalóan nem azonos viszonytárságok, megpróbáltatásoknak van kitéve, mégis összetartásuk, egymásrautaltságuk valami közös végzettségűvé válik a könyv lapjain. A hősök lelkiállapotának megfelelően kimmunkált stílus s az erkölcsi értékek feltétele emeli ki Sorin Titel regényét az utóbbi időszak prózaterméséből. (Cartea Românească, 1971.)

Eötvös nézetei a forradalom előtt valóban mások voltak, mint utána. Ha azonban nem eszmetörténetet írunk, hanem róla emlékezünk, akkor nem kerülhetjük meg az árnyékát sem balról, sem jobbról. Abba a hibába sem eshetünk, hogy száz év múltán kioktassuk: mikor mit kellett volna tennie, nehogy ellentmondásokba keveredjék. Tanulságosabb arra figyelni, miként változtak elvei a magyarországi és az európai fejlődéstől függően.

Mint centralista tűnt fel a közéletben Szalay László, Csengery Antal, Kemény Zsigmond, Trefort Ágoston, Lukács Mór oldalán. Gúnyosan doktrínereknek is nevezték őket, mert ezek az európai műveltségű fiatalok vitték be a magyar köztudatba a parlamentáris kormányzat gondolatát. Sőt, Kossuth is, mikor 1847-ben a szabadelvű párt programját tervezte, azért vetette fel a parlamentnek felelős minisztérium elvét, mert az — ügymond — „Eötvös Pepi vesszőparipája”. Ez a centralizmus jó volt mindaddig, amíg csak az adott, osztrák birodalmi államigazgatást kellett összevonni, korszerűsíteni, elindítani a polgári fejlődés útján. Amikor azonban jött a forradalom, és kiderült, hogy az államhatalmat más pártok is a kezükbe ragadhatják, a centralizmusból „zsarnokság” lehet (értsd: az elnyomók elnyomása), Eötvös a XIX. század uralkodó eszméinek harmadik kötetében már arról ír, hogy csak egy óvintézkedés van, mely a nagyobb államokat minden kényuralomtól és forradalomtól megvédi — az önkormányzás elvének alkalmazása. Vagyis a központi és helyi hatalom egysége. Csak így valósíthatja meg az állam a maga célját, ami „minden egyes anyagi és erkölcsi javainak biztosítása”.

téka

Gömöri György

Atváltozások

„Lúdtollhegyező, eszméken karikázó, nyughatatlan nomádok, lesátorfázunk a világ minden keresztútján” — vallja versében, „újmódi nomád”-ként Gömöri György, s valóban egész kötetét a kereső nyugtalanság, ugyanakkor azonban a tudatosan vállalt fejejelem, a nagy formakultúra jellemzi, amely a magyar líra halhatatlanjain iskolázott, de a modern világköltészet klaszszikusainak, például Eliotnak, Dylan Thomasnak a tapasztalatát is felhasználja. (A kötet, külön ciklusként, műfordításokat is tartalmaz, az említettek mellett XX. századi lengyel költők alkotásait.) „Mi van a gépek szenttelen figyelme, / a krómzott műszerek fémes pontossága mögött?” — teszi fel a kérdést a költő, majd kiterjeszti ezt az értelmi-érzelmi kutatást minden gépiesen szenttelenre, a magánélet, a család, a társadalom és történelem egészére; így terem műves, ám nem hivalkodó, inkább gondolkodásra késztető költészetet. (Szepsi Csombor Kör, 1970.)

Gh. I. Bodea — L. Fodor — L. Vajda

Pagini de istorie revoluționară Cluj

1848-tól 1971-ig, tehát a polgári demokratikus forradalomtól a szocializmus mai állásáig ível a pártjubileumra kiadott várostörténeti mű dokumentációja emberekről, tényekről és emlékhelyekről.

A kincses város legújabbkori történetének varázsában közösen jelentkeznek a román és a magyar haladás mozgalmi és személyiségei, élénk tárnulnak a munkásság osztály-

Hasonló hullámvonalat mutat felfogása a nemzeti-ségi kérdéstről, amelynek teoretikusa volt erről írt rangos munkájában és praktikistája mint közoktatásiügyi miniszter. Eötvös felismerte a nemzeti-ségi mozgalmak korszakalkotó jelentőségét, de birodalmi keretek között gondolkozott. Amikor Ausztria Észak-Olaszországban elszenvedett veresége után, 1861-ben összeül a magyar országgyűlés, majd bizottmányt küld ki a nemzeti-ségi kérdés tárgyában, a bizottmányi jelentés — Eötvös szellemi gyermeke — kijelenti ugyan, hogy Magyarország minden ajkú polgárai alkotják a — fiktív — „magyar politikai nemzet”-et, de ugyanakkor a románok, németek és a többiek öszszességét egyenjogú nemzeti-ségeknek ismeri el. Itt volt a lélektani pillanat a nemzeti-ségek önkormányzati testületeinek létesítésére, amint azt Kossuth az emigrációban már tíz évvel azelőtt kitervezte.

Az országgyűlést azonban öt hónap múlva feloszlattják, s amikor évek múlva ismét összeül, és a nemzeti-ségi törvény javaslata kerül tárgyalásra, Eötvösnek már az az álláspontja, hogy „a nemzeti-ségi kérdés megoldása hazánkban csak az egyéni szabadságnak kiterjesztése” útján eszközölhető, bár a közigazgatásban ragaszkodni kell „az önkormányzás elvéhez”. Az önkormányzatokat tehát nem a nemzeti-ségi elv alapján fogják megszervezni. Ezért vonultak ki a nemzeti-ségek képviselői a parlamentből az 1868: XLIV. törvénycikk megszavazása után. Ha Eötvös felfogása ebben a tekintetben nem is emelkedett a képviselőházi többségé fölé, az ő nevéhez fűződik az ugyanebben az évben megszavazott népoktatási törvény, amelyet már csak a klérus heves tiltakozása ellenére tudott megszavaztatni. Eszerint ugyanis nemcsak az egyház — mint eddig —, hanem az állam, község és társulatok is állíthatnak fel iskolákat. Sajnos, mint ismeretes, a nem felekezeti oktatással út nyílt a hivatalos magyarosítás, az Eötvös utódait jellemző erőszakos elnemzetietlenítés felé... Az általános tankötelezettség bevezetése azonban, más nyugati államokat megelőzve, éppen úgy Eötvös haladó szellemét dicséri, mint az 1867: XVII. törvénycikk „az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai tekintetben”.

Ezek a gyakran egymással ellentétben álló s fejlődésükben is módosuló eszmék jellemezték a nagy gondolkodó kedélyvilágának hullámszását és közeleti pályafutását olyan korban, amikor nem a következetesség volt a legfőbb honpolgári erény. Az értelem és az értelem embere volt, kevésbé az akaraté. Könnyet hullatott *A megfagyott gyermek* felett (az a kép akkor még nem volt giccs), és tüzet nyitott a vármegye népnyzúzó uraira (akik az ő osztályából kerültek ki). Szelleme átfogta a humaniorák széles körét a realista regénytől az illuzionista államelméletig. Ha a toll a kezében volt, a legmerészebb következtetésektől sem riadt vissza, a gyakorlat terén a legkisebb nehézségek is álmatlan éjszakákat okoztak neki. Eszméi közül csak töredékek valósultak meg, s halála évfordulóján ne eszméi győzedelméről beszéljünk, hanem múltunk árnyalt vizsgálatának eszméje tiszteljen neki.

Mikó Imre

Egyfelől az ekhós-szekeres vándorlás romantikája s a színészek rongyosan és éhesen is vállalt hősi helytállása, másfelől a könnyű kenyérkereset reményében színészek felcsapó sehonnaiak ripacszkodása a vándorszínészet kettős arcát mutatja. Ez a kettőség végigvonul a magyar vándorszínészet történetén a XVIII. század végétől a felszabadulásig.

A reformkor egyrészt a magyar nyelvű játékszíni mozgalom megerősödésének, nagy színészegyéniségek feltűnésének, másrészt a komédiás-csoportok tucatos kialakulásának korszaka. Kolozsvár 1821-től — a színház új hajlékának felépítésétől — erős központja lett a magyar színjátszásnak. Felnőtt Kolozsvárt a második színészemzedék, de még a nagyobb városok sem voltak képesek színházi együtteseket fenntartani, s így a vándor-szintársulatok gyors elszaporodása érhető és indokolt. A megélhetés, a konkurrencia kergette, hajtotta az egyre sokasodó truppekat. Thália kóbor papjai mindenütt felbukkantak, kisvárosban és nagy faluban egyaránt, ahol pártoló közönségre számíthattak. Ebben az időben tűntek fel az első vándorszínész csoportok Székelyudvarhelyen is. Itt a színjátszásnak ekkor már több mint negyedszázados hagyománya volt, hiszen Szighethi Gyula Mihály szorgos és lelkes úttörő nyomán 1801-től rendszeresen minden évben „a canicula végén s a diligencia kezdetén” folytak a kollégiumban a játékszíni előadások.

Feleky Miklósról, a nagygalambfalvi születésű nagy színészről tudjuk, hogy tanulmányait a székelyudvarhelyi kollégiumban végezte. Itt látta 9 éves korában az első színházi előadást, mégpedig nem diákszínpadon, hanem egy vándortársulattól. A feljegyzések szerint a gyermek Feleky a reggeli próba alatt a színpad alá rejtőzött, s ott guggolt 10 órától este 6 óráig, csakhogy este Dugonics *Báthori Mária* című színművét megnézhesse, de a termet seprő színlapkihordó felfedezte rejtekhelyét. A darabot mégis megleltette, mert egy kegyes úr lefizette érte a 15 krajcáros belépti díjat. A kis Feleky másnap az egész darabot eljátszotta iskolatársainak. 1838-ban Székelyudvarhelyen járt Szigetvári László szintársulata. Feleky itt csapott fel színésznek, s néhány nap múlva már szerepet kap Kisfaludy *Ilka* című drámájának csíkszeredai előadásán.

Más vándorszínész csoportok játékaról is tudósítanak színésznaplók, visszaemlékezések és a korabeli sajtóban megjelent híradások. 1835-ben Göde István társulata játszott itt: bemutatták *Flóra* című darabját is, a szerző „a tanodai ifjúságot kívánta volna általa a költészet sorompói közé szorítani” (*Történeti Lapok*, 1876).

1843 novemberében nem kisebb színészno kereste fel városunkat, mint Déryné Széppataki Róza, akinek bár csillaga lehullóban volt, nagy tehetségével messze kiemelkedett társai közül. A társaság, amellyel utazott, nem kedvezett színészi hírnevének. Erre céloz az *Erdélyi Híradó* epés megjegyzése 1843. december 12-én: „Déryné csinos öltözködése annál

harcos nemzetköziségében gyökerező közös emlékek, a szellemi élet, irodalom és színház kölcsönösségei, a két nyelven bő haladó sajtótermés, Petru Maior mellett Jósika Miklós, Alecu Russo és Bolyai Farkas, Gheorghe Dima és Szolnay Sándor, Pavel Dan és Tamási Aron. S a mártírok is együtt: Józsa Béla, Wieder Mór, Theodor Bindea, Kovács Katona Jenő... A történet is, a képanyag is átszap a népi demokrácia tömegmozgásaiba: előbb a lakosok hordják be a fát az erdőről, román „plugárok” vonulnak fel, a Magyar Népi Szövetség élén pártás hóstáti leányok, majd elérjük „a szocializmus koordinátáit”, s beüt az építkezések kora: új gyárak, lakónegyedek.

Népszerű és úttörő mű, előjátéka egy lehetséges új városmonográfiának. (Kiadta az RKP Kolozs megyei bizottságának propagandaosztálya s az RKP Központi Bizottsága mellett működő Történelmi és Társadalompolitikai Intézet kolozsvári fiókja, 1971.)

Szőcs István

Üvegfedő

Elítélhető-e az az ember, aki akarátán kívül egy gaztett értelmi szerzőjévé válik? Hasznos-e avagy káros a passzív tudás, mely cselekvőkép-telenséggel párosul? Szőcs István regényének főhőse egy „jobb sorsra érdemes” történelemtanár, aki átlagon felüli intelligenciával rendelkezik, ez az értelmi képesség azonban nem párosul az „önérvényesítés képességével vagy szándékával”. Cselekvőképességét önmaga és mások előtt mégis bizonyítani akarva, kísérletbe tragikomikusan belebukik, minthogy egész életmódja, szemlélete erőtlen. Így jut kifejezésre a könyvben az aktív,

téka

kockázatot is vállaló, bátor emberség igenlése. (Dacia, 1971.)

Horia Stancu

A félhold árnyékában

A XVIII. század végének hanyatló török birodalmát kívánja bemutatni a szerző, azt a korszakot, melyet a hozzánk eljutott szépirodalomból eddig kevésbé ismertünk. Történelmi (Napóleon, Szelim, Ypsilanti) és fiktív személyek, a színterek sokasága, politikai és magánéleti bonyodalmak egymásba fonódó sora vonul el előttünk, a panoráma-igényt jelezve, mely azonban csak a szűken értelmezett, „letró” történelmi regény erejéig valósul meg; inkább a cselekménybonyolítás ragad magával — az tró nem hatol be a felszín alá, hogy társadalmi-történelmi hitelűvé mélyítse a korrajzot. Az egyébként igen olvasmányos művet Ferencz László fordította. (Kriterion, 1971.)

Reprezentanțele diplomatice ale României

A Románia külképviseleti szerveinek „monográfiáját” szolgáltató második kötet — melynek jeles szerzői sorából Mircea Maliță, D. Berindei, G. G. Potrát, E. Campust említjük — az 1912-től 1939-ig terjedő időszakot öleli fel. Főként a két világháború közötti periódust tárgyalják az avatott tanulmányok. A mű a román diplomáciatörténet jelentős teljesítménye. Jól adatolt időrendi táblázatai lexikális értékét növelik. (Editura politică, 1971.)

kitűnőbb, minél rondább a többié, de korával kiáltó ellentétben álló szerepei, meg a társaság, amelylyel vándorol, meg a hely kicsinysége, hol vándorol, régen szerzett művészkeszorit nagyon elzűzzák, ha szét nem tépik.“

A múlt század 60-as éveiben már huzamosabb ideig játszanak társulatok Udvarhelyen. A *Kolozsvári Közlöny* egyik, 1864. évi számából tudjuk, hogy Hubai Gusztáv színésztruppja több hétig tartózkodott a városban. Csóka Sándor társulata 1875 tavaszán tizenkét előadásra nyitott bérletet (*Baloldal*, 1875. 21). Bizonyos azonban, hogy ebben az időszakban a vándor-szintársulatok még nem keresték fel szabályos időközökben a várost. Az a tény viszont, hogy Székelyudvarhelynek a múlt század hetedik évtizedeiben már színházterme volt, eléggé bizonyítja, hogy színészaljakulatok, ha nem is rendszeresen, de viszonylag gyakran nyújtottak szórakozási lehetőséget a város közönségének.

Ebben az időben is megfordultak, itt ismert nevű színészek. Így például Várady Miklós, a kolozsvári Magyar Színház örökös tagja 1929-ben az *Ellenzék* című lap munkatársának adott interjújában említi, hogy Feleky Miklós társulatával játszott Székelyudvarhelyen 1871-ben.

A múlt század vége felé gyakorivá válnak a szintársulatok vendégjátékai, talán túlságosan is gyakorivá és rendszertelenné. 1899 első hónapjaiban Baranyai Mihály színésztruppja működött itt több héten át. Áprilisban már a Romváry V. Lajos vezette társulat érkezését jelzi az *Udvarhelyi Híradó*. Októberben visszatért Romváry 20 előadásból álló hat hetes idényre. 1900-ban is sűrűn és szabálytalan időközökben jöttek a színészek. Tavasszal érkezését jelezte Csóka Sándor társulata, de nem jött. Megérkezett viszont júniusban 18 előadásra Fekete Béla. Az idény lejártá után a társulat a felgyűlt adósságok miatt nem tudott tovább utazni. Novemberben újra visszatért. Megint csődbe jutott, s a hitelezők nem engedték távozni. Rendet kellett teremteni. Megérett az idő a vándorszínészet központi irányításának megszervezésére.

Már a múlt század közepén felmerült az az igény és követelmény, hogy szabályozzák a vándor-szintársulatok működését, tisztítsák meg a színész-közösségeket az erkölcsstelen és tehetségtelen elemektől, biztosítsák a kis vidéki városok közönsége számára is a nívósabb és rendszeresebb színházi előadásokat. Ezek a javaslatok hosszú ideig nem találtak meghallgatásra. Az *Udvarhelyi Híradó* 1899. május 7-i száma türelmetlen hangon követeli, hogy a város jelöljön ki saját képviselő-testületéből egy színügyi bizottságot, amely felülvizsgálná az engedélyért esedező színgazgató repertóárját, a társulatok névsorát, s csak ezek után döntené a bebocsátásról.

1900 végén sor kerül az egész vidéki színjátszás gyökeres újjáalakítására. A színikerület mint a vidéki színjátszás szervezési formája azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. 1902. október 26-án az *Udvarhelyi Híradó* már eljut a konzekvencia levonásáig: „A dolog úgy áll, hogy hiába alkoták meg a vidéki színészetnél a kerületi rendszert, hiába rendszeresítették a főfelügyelői állást, amely-

lyel végtére is csak egy embernek adtak biztos kegyeret, a színészet itt, a vidéken, csak olyan mostoha gyermeke maradt a belügyi kormányknak, mint annak előtte, s ami baja a vidéki színészetnek eddig volt, ezentúl is megmaradt.“

Az 1900-as újjászervezés a művészi színvonalban, a repertoár gazdagodásában nem hozott sok újat. Ezért egyre gyakoribb a konfliktus a színházi bizottság és a direktorok között. Elpártolt a közönség is. 1910-ben Székelyudvarhelyt kihagyták a színikerület városából. Egy ideig kerületen kívüli társulatok látogattak el ide. 1911-ben visszafogadták a várost a kerületbe, de évenként csak egy ciklusra kötötték szerződést. 1912-ben tovább apadt a publikum. Még ez év májusában feloszlott a színikerület, a városok szabad színtársulat-választási jogot kaptak. A helyi lap szerint a város „ki van téve a színtársulatok szabad portyázásának“. Az első világháború idején „háborús társulatok“ turnéztek gyenge darabokkal, rossz színészekkel, ócska díszletekkel.

Erdélynek Romániával való egyesülése után a színikerületi rendszert újra bevezették. Székelyudvarhely az ún. székelyföldi kerülethez tartozott Sepsi-szentgyörggyel, Csíkszeredával és Kézdivásárhellyel együtt. A szerződés alapján kezdetben főleg Fehér Imre társulata, majd 1926-tól 1929-ig a dr. Ferenczy Gyula igazgatása alatt működő színésztrupp, 1929-től ismét Fehér Imre színészgárdája biztosította megállapodás szerinti idényben a színházi esteket.

A nagy gazdasági válság éveiben újra elapadt a közönség. Válságba jutottak a színházak. 1930-ban megszüntették a kerületi rendszert; a színiigazgatók óriási küzdelmet vívtak egymás ellen, hogy színpadhoz jussanak. Egymást váltják Szalai Zsigmond, Fehér Imre, Hegedűs Mihály társulatai. Ez a harc nem a vidéki színházak megerősödéséhez, hanem széthullásához, összezsugorodásához vezetett. A kolozsvári magyar színház, melyet a Thalia részvénytársaság és a Színpártoló Egyesület tartott fenn, a 30-as években gyakran játszott a Székelyföldön. 1932 és 1940 között — Brassót is beleértve, de Marosvásárhelyt kivéve — a társulat 727 előadást tartott a kisebb székely városokban, természetesen Székelyudvarhelyen is.

A művészetre áhító igényesebb közönség joggal kifogásolta a társulatok műsorpolitikáját. A bemutatott színművek többsége könnyű fajsúlyú vígjáték, sikamlós francia bohózat, olcsó operett, néhány népszínmű, ritkán művészi értékű középfajú dráma vagy tragédia.

Íme, az 1899-es őszi idény alkalmával Székelyudvarhelyen előadott darabok jegyzéke: *A halász szeretője, Cigányszerelem, A falu szépe, Hajdani harangszó, Az első vihar, Örült-e vagy szent, Marianna, Sárdi-ház, Béni bácsi, Hálókocsi ellenőre, Dr. Pepi, Aranyhalacska, Fekete Szív, Gyurkovics lányok, Vasúti baleset, Egy nap a Paradicsomban, Lili, Rip van Winkle, Gésák, A tűzoltó, Jáfet 12 felesége, Biblikus asszony, Sulamith.* A felsorolt darabok közül kevés állta ki az idő próbáját. Nem csoda hát, ha városunk hírlapjainak állandó célpontja a színházak repertoárja, amely egyáltalán nincs tekintettel a művelt közönség igényére. Ilyen véleményeket olvashatunk

téka

Bálint Tibor

Császár és kalaposinas

Az öt ciklusra tagolt, harminc novellát tartalmazó kötet címe jelképes — az író a mai emberrel, annak szorongásaival foglalkozik, a mai emberrel, aki császár és kalaposinas egyszemélyben. Ebben a gépesített világban mindenki kétségbeesetten váltja be nevét, mindenütt a holt anyagra esküdt robotemberek ülnek, akik igyekeznek csirájában elfojtani a jóságot és akik gépkalapács ütéséihez hasonló tapssal jutalmazták — horribile dictu! — a Hamlet-monológot. Az író, akinek macskája az első egzisztencialista háziállat, tanáccsal is szolgál az emberiség számára: a kicsiny dolgokkal is törődni kell, nehogy az ábránd összekeveredjen a valósággal. (Kriterion, 1971.)

Jean Giono

Valaki a hegyekből Ennemonde

Jean Giono annak a kisparasztságnak a lírai apostola, amelynek közösségi életformáját még nem rombolta szét a civilizáció. A modern élet elkárhozott lélektáncával mitikus népi alakjait állítja szembe; a vidék világa menedék a fertőzött világ aggodalmaitól. A Valaki a hegyekből és az Ennemonde közötti „korkülönbség“ ötven év. De a regények élményanyaga ugyanaz: a dél-provence-i völgyek tanyáin, hagyományaik és tabujuk között élő pásztorok világa ez. A Valaki a hegyekből két fiataljának előítéletekkel dacoló szerelme, az Ennemonde gyilkos hősnőjének ellentmondásos élete Giono keze alatt a tiszta csengésű lírától a kemény sodrású drá-

téka

máig mélyül. A hetvenöt éves francia író két regényét Illyés Gyula és Jékely Zoltán remek tolmácsolásában olvashatjuk. (Európa, 1970)

Nagy István

Hogyan tovább?

Munkásirodalmunk klasszikusa önletrajzi művének harmadik kötete ez a könyv; a cselekvéssé érett tudatosság korszakáról, az 1928—1934 közötti időszakról ír. Megalkuvás nélküli magabiztosság és harci fegyelem jellemzi nemcsak mozgalmi, hanem írói magatartását is, melynek egyenes következménye a cenzúra, elkobzott könyv, kivizsgálás, börtön. Önvizsgálatra, belső vívódásra nem nagyon van ideje, hiszen a konkrét tett, a cselekvés a fontos, s így végül is a hangsúly nem a „hogyan“-on, hanem a „tovább!“-on van — így: felkiáltójellel. (Kriterion, 1971.)

Déri Múzeum Évkönyve

A debreceni Déri Múzeum utólagosan kiadott, 1968-as évkönyve nem egy tanulmányában érint romániai tárgyköröket. Balla Lajos közlései a Dáciában állomásozott római hadseregek katonai diplomáiról, valamint öt szenátorról és lovagról, aki Dáciában volt katonai parancsnok, értékes hozzájárulás hazánk II. századbeli hadtörténetéhez. Figyelemre méltó Mesterházy Károly adatközlése a bizánci kereszténység elterjedéséről az Árpádok alatt, amire nyilvánvalóan hatással volt az erdélyi román lakosság ortodoxiája is. A kötetet szerkesztő Módy György német nyelven mutatja be a mai magyarországi Hajdu-Bihar megye XIII. századi településtörténetét, nem egy utalással a mi

színházi krónikáiban: „A színi jelentés, amely sorozat franciából átültetett pornográfiába tartozó, közönséges ponyva színi terméket ígér, aligha hidegen nem hagyja a jóízűlésű közönségünket“ (*Udvarhelyi Híradó*, 1899); vagy: „Az igazgató nagyon rosszul választotta meg a bemutató előadás darabjait. Egy izléstelenségekkel telített haszontalan fércmunka, mint a *Kukoricza Jónás*, talán mégsem alkalmas arra, hogy azzal a társulat egy művelt és jóízűlésű közönség tetszését megnyerje“ (*Székelyudvarhely*, 1905).

Megalapozottnak látszik a lapoknak az az állítása, hogy művészi teljesítményt igénylő közönség is kialakult Székelyudvarhelyen. Amikor jobb társulat portyázott erre, estéről estére zsúfolt nézőtér előtt játszottak. A színgazgatók gyakran folyamodtak ahhoz, hogy a közönség megnyerésére vagy még inkább visszahódítására jőnevű művészeket hívnak meg vendégzereplésre. Így került Udvarhelyre nem is egyszer E. Kovács Gyula és Szentgyörgyi István. Telt házak, ünneplés, virágkoszorúk jelzik, hogy az igazi művészetet értékelni tudták ebben a városban. Nagy sikereket aratott a 20-as években Csóka József. A 30-as évektől Közszeghy Margit volt az udvarhelyi színpad kedvence.

Indokoltnak érzem a közönség gyakori felháborodását az előadások alacsony művészi színvonala, a rossz rendezés, a kopott díszletek, a gyenge zenekar, a ripacszkodás, a színpadi izléstelenségek miatt. Nöde, vajon az igénytelen, silány, tartalmatlan és művészietlen darabokból összeálló repertoárért nem volt-e hibás a publikum is? Az éremnek ez az oldala sem kerüli el lapjaink színikritikusainak figyelmét. A sok közönségfricskázó megjegyzés közül csak egyet idézek: „A slágerek, a dekoratív külsőségek, eleven ritmusú könnyűzene, tánc és egyéb attrakciók — ez, ami kell a kor színházi közönségének, és a színház azt mondja rá: »Legyen neked a te hited szerint!“ (*Székely Közélet*, 1929).

Szegény színészeken sokszor elverték a port. Kifogásolták a repertoárt, a játékot, a rendezést, a kellektárt, a zenészek játékát, de szolgájon védelmükre, hogy a város a színjátszás legminimálisabb feltételét, a termet is alig tudta biztosítani. Déryné 1843-ban a városház egyik szobájában elhelyezett parányi színpadon lépett fel. Igaz ugyan, hogy a XIX. század hatvanas éveiben már volt színházterme a városnak, de ez a minden kényelmet és megfelelő színpadi felszerelést nélkülöző épület nem elégítette ki a növekvő igényeket. 1871-ben Feleky Miklós hírneves társulata a kollégium udvarán játszott. A század végén a „szellős“ Galter színikörben folytak a színházi előadások. Egy deszkából készült rozoga tákolmány volt a színház, s „az ember folyton-folyvást aggódni kénytelen a tojásos ladához teljesen hasonló karzat recsegéséért“, s a hevenyében összeállított színpad biztonságáért“ (*Udvarhelyi Híradó*, 1899. február 23). Játszottak színészek a szálloda éttermében és az iparoskör nagytermében is. Az Iskola utca sarkán lévő, ma szükségmegoldásként tornatermmé átalakított hosszú, keskeny, földszintes épületet a század első évtizedében gyakran adta bérbe szintársulatoknak a katolikus egyház. A színpártoló közönség is belátta, hogy ilyen körülmények között a

jobb társulatok messze elkerülik a várost, és csak azok próbálnak szerencsét, amelyeknek nem kellett jó hírnevükre vigyázniuk.

1901-ben a szálloda kiegészítéseképpen megkezdtek egy 360 négyzetméter nagyságú, bálteremmé is átalakítható, tizennyolc páhollyal ellátott színházterem építését. 1902-ben Micsey társulata már ebben a teremben kezdte meg az őszi idényt. Természetesen ez sem bizonyult megoldásnak. A termet századunk első évtizedétől moziteremként használták, ami egyre jobban megnehezítette a színházak szerződés-kötését. Ebben az időben a sajtó mind sürgetőbb követeli a város egész lakosságának nevében a kultúrházat. Ez azonban a tőkés-földesúri rendszer idején csak álom volt, és az is maradt.

Hazánk felszabadulása színház-történetünkben is új fejezetet nyitott. Véget kellett vetni a színház és színész létbizonytalanságának, állami tulajdonba kellett kerülnie a színháznak, fel kellett építeni a színművészet új hajlékait nagy művelődési központokban és kisvárosokban egyaránt. Meg kellett teremteni a művészképzés korszerű intézményeit, biztos elhelyezkedést, gondtalan megélhetést kellett biztosítani minden tehetséges színésznek. E célok gyors elérése véget vetett a vándorszínészetnek. A turnézó színház ugyanis nem vándorszínház, a turnézó színész nem Thalia kóborló papja többé.

Es mégis, amikor beülünk a szocializmus éveiben épült Művelődési Ház impozáns nagytermébe, amikor felmegy a függöny és a reflektorok rávilágítanak filmvászonról ismert színészarcokra, a névtelen vándorkomédiásokra is gondolunk, akik minden hibájuk ellenére fogékonyá tettek bennünket az igazi művészet befogadására.

Hermann Gusztáv

téka

kutatásainkra. Erdélyi vonatkozásokkal — főleg a román művészet területéről — találkozzunk a Déri Múzeum népies üvegfestményeiről szóló írásban, s a mi Munkácsy-képeink megőrzése szempontjából is hasznos tanulságokkal szolgál Sárdy Lóránt beszámolója a Debrecenben őrzött Ecce homo restaurálásáról. (A debreceni Déri Múzeum kiadványai, L. Debrecen, 1970.)

Konsztantyin Szimonov

Szobranijje szocsinyenijj v seszty tomah

Konsztantyin Szimonovnak, a szovjet irodalom ismert képviselőjének, a nálunk is nagy sikert aratott regénytrilógia (Fegyvertársak, Élők és holtak, Nem születünk katonának), valamint egész sor megálló vers szerzőjének ezúttal nálunk kevésbé ismert műveit találjuk válogatott műveinek 6. kötetében. Első felét szindarabok alkotják, melyek túlnyomórészt az orosz hétköznapiok izgalmas kérdéseit tárgyalják, a szerzőre jellemző pátozmentességgel, mély emberséggel, a hibák őszinte feltárásával. A második részt visszaemlékezések foglalják el. Távolságon címmel a halhíngoli fronton szerzett benyomásait, élményeit közli, az Egy fiatalember feljegyzései című visszaemlékezésében pedig a keleti fronton tett útjairól számol be. A kötet legértékesebb része az, amelyben a szerző neves emberekkel történt találkozásaira emlékszik vissza, benyomásait írja le olyan hírességekről, mint Vitězslav Nezval, Nazim Hikmet, Ivan Bunyin, Charles Chaplin. (Izdatyelsztvo „Hudozsesztvennaja lityeratura“. Moszkva, 1970.)